KO‘P TILLI TA’LIM MUHITIDA BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH

Bobonazarova Xursanoy Faxriddin qizi
Turan International University,
S.BT-22-12 guruh talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23177797

Annotatsiya. Mazkur maqolada ko‘p tilli ta’lim muhitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari va samarali metodlari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning bir nechta tillarda muloqot qila olishi, o‘z fikrini aniq va izchil ifodalashi, suhbatdoshini tinglashi hamda turli kommunikativ vaziyatlarga moslasha olishi muhim kompetensiyalardan biri hisoblanadi. Tadqiqotda ko‘p tilli ta’lim muhitining o‘ziga xos xususiyatlari, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kommunikativ kompetensiyani shakllantirishga ta’sir etuvchi omillar hamda interfaol pedagogik metodlarning samaradorligi o‘rganildi. Tadqiqot natijalari dialogik va monologik nutq mashqlari, rolli o‘yinlar, juftlik va guruhli ishlar, hikoya tuzish, kommunikativ vaziyatlarni modellashtirish va raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish o‘quvchilarning kommunikativ faolligini oshirishga xizmat qilishini ko‘rsatdi. Maqolada ko‘p tilli muhitda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning bosqichli pedagogik modeli ham taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: ko‘p tilli ta’lim, boshlang‘ich ta’lim, kommunikativ kompetensiya, ko‘p tillilik, nutqiy faoliyat, dialogik nutq, monologik nutq, interfaol metodlar, til o‘rganish, kommunikativ ko‘nikma.

Аннотация. В статье анализируются педагогические возможности и эффективные методы развития коммуникативной компетенции учащихся начальных классов в многоязычной образовательной среде. В современных условиях способность учащихся общаться на нескольких языках, ясно и последовательно выражать свои мысли, слушать собеседника и адаптироваться к различным коммуникативным ситуациям является одной из важнейших компетенций. В исследовании рассматриваются особенности многоязычной образовательной среды, факторы, влияющие на формирование коммуникативной компетенции младших школьников, а также эффективность интерактивных педагогических методов. Результаты показывают, что диалогические и монологические речевые упражнения, ролевые игры, парная и групповая работа, составление рассказов, моделирование коммуникативных ситуаций и использование цифровых образовательных средств способствуют повышению коммуникативной активности учащихся. В статье также предлагается поэтапная педагогическая модель развития коммуникативной компетенции в многоязычной образовательной среде.

Ключевые слова: многоязычное образование, начальное образование, коммуникативная компетенция, многоязычие, речевая деятельность, диалогическая

речь, монологическая речь, интерактивные методы, изучение языка, коммуникативные навыки.

Abstract. This article analyzes pedagogical opportunities and effective methods for developing the communicative competence of primary school students in a multilingual educational environment. In contemporary education, the ability to communicate in several languages, express ideas clearly and coherently, listen to interlocutors, and adapt to different communicative situations is considered an important competence. The study examines the characteristics of multilingual educational environments, factors influencing the development of communicative competence among primary school students, and the effectiveness of interactive teaching methods. The findings indicate that dialogic and monologic speech exercises, role-playing activities, pair and group work, storytelling, modeling communicative situations, and the use of digital educational tools contribute to increasing students' communicative activity. The article also proposes a step-by-step pedagogical model for developing communicative competence in a multilingual educational environment.

Keywords: multilingual education, primary education, communicative competence, multilingualism, speech activity, dialogic speech, monologic speech, interactive methods, language learning, communication skills.

Kirish. Globallashuv, xalqaro aloqalarning kengayishi va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi ta'lim tizimida ko'p tillilikka bo'lgan ehtiyojni yanada kuchaytirmoqda. Bugungi kunda shaxsning bir nechta tillarda muloqot qila olishi nafaqat til bilish ko'rsatkichi, balki uning ijtimoiy, madaniy va kasbiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi muhim kompetensiya sifatida qaralmoqda.

Ko'p tilli ta'lim muhitida o'quvchi turli tillardan foydalanadigan shaxslar bilan muloqotga kirishadi. Bunday sharoitda faqat grammatik qoidalarni yoki lug'at boyligini egallash yetarli emas. O'quvchi o'z fikrini vaziyatga mos ravishda ifodalashi, suhbatdoshining fikrini tushunishi, savol bera olishi, javob qaytarishi, muloqot jarayonida til vositalarini to'g'ri tanlashi va turli madaniy xususiyatlarni hisobga olishi zarur.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish uchun ayniqsa muhimdir. Chunki bu davrda bolaning lug'at boyligi kengayadi, grammatik jihatdan to'g'ri nutq shakllanadi, tinglash va fikrni izchil bayon qilish ko'nikmalari rivojlanadi. Shu sababli boshlang'ich sinflarda ko'p tilli ta'lim muhitini to'g'ri tashkil etish kelgusidagi til kompetensiyalarining shakllanishi uchun mustahkam asos yaratadi.

Ko'p tilli muhitning yana bir muhim jihati – o'quvchilarning til tajribasi bir xil emasligidir. Ayrim o'quvchilar biror tilni oilada faol qo'llashi mumkin, boshqa o'quvchilar esa uni asosan maktabda o'rganadi. Shuning uchun o'qituvchi o'quvchilarning boshlang'ich til darajasini hisobga olgan holda differensial va individual yondashuvdan foydalanishi lozim.

METODLAR

Tadqiqotda pedagogik kuzatish, suhbat, diagnostik topshiriqlar, so'rovnoma, pedagogik tajriba elementlari, taqqoslash, tahlil va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi.

Kommunikativ kompetensiyani baholashda quyidagi mezonlar asos qilib olindi:

- o'quvchining savollarni tushunishi;

- savollarga mazmunli javob bera olishi;
- o‘z fikrini izchil bayon qilishi;
- dialogda ishtirok etishi;
- suhbatdoshini tinglashi;
- tegishli nutqiy birliklardan foydalanishi;
- kommunikativ vaziyatga mos til vositalarini tanlashi;
- o‘z fikrini bir tildan ikkinchi tilga moslashtira olishi;
- guruh va juftlikdagi muloqotda faol ishtirok etishi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi interfaol metodlardan foydalanish samarali deb topildi.

O‘quvchilar kundalik hayotga oid vaziyatlar asosida dialoglar tuzadilar. Masalan, “Do‘konda”, “Maktabda”, “Kutubxonada”, “Mehmon kutish”, “Do‘st bilan suhbat” kabi mavzularda muloqot tashkil etiladi.

O‘quvchilar turli rollarni bajarish orqali real kommunikativ vaziyatlarga tayyorlanadi. Rolli o‘yinlar o‘quvchining nutqiy faolligini oshirish bilan birga, unda tinglash, javob berish va muloqotga moslashish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Juftlik va kichik guruhlarda topshiriq bajarish o‘quvchilarga tabiiy kommunikativ muhit yaratadi. Bunda o‘quvchilar bir-biriga savol beradi, fikr bildiradi, tushuntiradi va umumiy qarorga keladi.

Rasm, ketma-ket rasmlar yoki tayanch so‘zlar asosida hikoya tuzish o‘quvchilarning lug‘at boyligi va monologik nutqini rivojlantiradi. O‘quvchilarga kundalik hayotdagi real vaziyatlar taklif etiladi va ulardan tegishli muloqot shaklini tanlash talab qilinadi. Audio, video, interaktiv topshiriqlar va elektron ta’lim resurslari orqali o‘quvchilarning tinglab tushunish va og‘zaki muloqot ko‘nikmalari rivojlantiriladi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari ko‘p tilli ta’lim muhitida kommunikativ kompetensiyani tizimli va bosqichma-bosqich rivojlantirish o‘quvchilarning nutqiy faolligini oshirishga xizmat qilishini ko‘rsatdi.

Avvalo, interfaol metodlardan foydalanish o‘quvchilarning muloqotga kirishish faolligini oshiradi. An’anaviy darslarda o‘quvchi ko‘pincha tayyor savolga javob berish bilan cheklanadi. Kommunikativ yondashuvda esa o‘quvchiga savol berish, fikr bildirish, suhbatni davom ettirish va suhbatdoshining fikriga munosabat bildirish imkoniyati yaratiladi.

Ikkinchidan, ko‘p tilli muhitda lug‘at boyligining faol qo‘llanishi kuchayadi. O‘quvchi yangi so‘zlarni faqat yodlab qolmay, ularni real kommunikativ vaziyatlarda qo‘llashni o‘rganadi.

Uchinchidan, o‘quvchilarda tinglab tushunish ko‘nikmasi rivojlanadi. Turli tillarda audio va dialogik materiallar bilan ishlash o‘quvchining nutqni eshitish, asosiy mazmunni anglash va tegishli javobni shakllantirish qobiliyatini rivojlantiradi.

To‘rtinchidan, kommunikativ mashg‘ulotlar o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi. O‘quvchi xatodan qo‘rqmasdan muloqot qilishga odatlanadi. Bu esa til o‘rganish jarayonida muhim psixologik omil hisoblanadi.

Umumlashtirilgan natijalar quyidagi jadvalda aks ettirilishi mumkin:

Kommunikativ ko‘nikma	**Samarali metod**	**Kutiladigan natija**
Tinglab tushunish	Audio/video topshiriqlar	Asosiy mazmunni anglash
Dialogik nutq	Rolli o‘yinlar	Muloqotga kirishish
Monologik nutq	Hikoya tuzish	Fikrni izchil bayon qilish
Lug‘at boyligi	Kommunikativ mashqlar	So‘zlarni faol qo‘llash
Savol-javob	Juftlikdagi ish	Savol berish va javob qaytarish
Ijtimoiy muloqot	Guruhli ish	Hamkorlikda fikr almashish
Til moslashuvchanligi	Ko‘p tilli vaziyatlar	Turli kommunikativ vaziyatlarga moslashish

KO‘P TILLI TA’LIM MUHITIDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH MODELI

Tadqiqot asosida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning quyidagi bosqichli modeli taklif etiladi:

Diagnostika → Tilga tayyorlash → Kommunikativ mashq → Interaktiv muloqot → Mustaqil kommunikatsiya → Refleksiya

O‘quvchining mavjud til bilimlari, lug‘at boyligi, tinglab tushunish va og‘zaki nutq darajasi aniqlanadi. Yangi so‘zlar, iboralar va kommunikativ konstruksiyalar o‘rgatiladi. Bunda ko‘rgazmali vositalar, rasmlar, predmetlar va audio materiallardan foydalanish maqsadga muvofiq. O‘quvchilar yangi til birliklarini juftlik va kichik guruhlarda qo‘llaydilar.

Rolli o‘yinlar, munozara elementlari, savol-javoblar va kommunikativ vaziyatlar orqali o‘quvchilarning mustaqil muloqoti tashkil etiladi.

O‘quvchi o‘z fikrini mustaqil ravishda bayon qiladi, hikoya tuzadi yoki berilgan vaziyat bo‘yicha dialog tashkil etadi.

O‘quvchi o‘zining kommunikativ faoliyatini baholaydi:

- Men nimani yaxshi bajardim?
- Qaysi so‘zlardan foydalandim?
- Qayerda qiynaldim?
- Keyingi safar nimani yaxshilashim kerak?

Mazkur modelning asosiy afzalligi shundaki, u tilni alohida fan sifatida emas, balki real muloqot vositasi sifatida o‘rgatishga yo‘naltiriladi.

MUHOKAMA

Ko‘p tilli ta’lim muhitida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish jarayonida o‘qituvchining roli alohida ahamiyatga ega. O‘qituvchi faqat til bilimlarini beruvchi emas, balki o‘quvchilar uchun kommunikativ muhitni tashkil etuvchi pedagog sifatida faoliyat yuritishi lozim.

Ko‘p tillilik sharoitida o‘quvchining tillarini bir-biridan qat’iy ajratishdan ko‘ra, ularning mavjud til tajribasidan pedagogik maqsadda foydalanish samaraliroq bo‘lishi mumkin.

Masalan, yangi tushunchani o‘quvchiga yaxshi tanish tildagi izoh, rasm yoki misol orqali tushuntirib, keyin uni o‘rganilayotgan tilda qo‘llash topshirig‘ini berish mumkin. Bu yondashuv o‘quvchining mavjud bilimlarini yangi tilni o‘zlashtirishga bog‘lash imkonini beradi.

Biroq ko‘p tilli ta’limda o‘qituvchi barcha o‘quvchilarning til darajasidagi farqlarni hisobga olishi kerak. Tilni yaxshi biladigan o‘quvchi bilan qiynalayotgan o‘quvchiga bir xil murakkablikdagi topshiriq berish kutilgan natijani bermasligi mumkin. Shu sababli differensial topshiriqlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda xatoga munosabat ham muhim. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisi har bir grammatik yoki talaffuz xatosidan keyin keskin tanqid qilinsa, uning muloqotga bo‘lgan ishonchi pasayishi mumkin. Shu sababli dastlab kommunikativ faollikni qo‘llab-quvvatlash, keyinchalik esa xatolarni yumshoq va konstruktiv tarzda tuzatish samarali hisoblanadi.

Bundan tashqari, ko‘p tilli ta’lim faqat til o‘rganish bilan cheklanmasligi kerak. Turli tillar va madaniyatlar bilan tanishish o‘quvchilarda boshqa insonlarga hurmat, bag‘rikenglik, madaniyatlararo muloqot va ijtimoiy hamkorlik ko‘nikmalarini ham shakllantiradi.

AMALIY TAVSIYALAR

Ko‘p tilli ta’lim muhitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish uchun:

1. Har bir darsda qisqa kommunikativ topshiriqlarga vaqt ajratish;
2. Juftlik va kichik guruhlarda ishlashni muntazam tashkil etish;
3. Real hayotiy vaziyatlarga asoslangan rolli o‘yinlardan foydalanish;
4. Rasmlar, videolar, audio materiallar va interaktiv topshiriqlardan foydalanish;
5. O‘quvchilarning turli til tajribalarini hisobga olish;
6. Differensial topshiriqlar orqali individual ehtiyojlarni qo‘llab-quvvatlash;
7. O‘quvchilarning xatolarini jazolash emas, ularni to‘g‘rilashga yo‘naltirish;
8. O‘quvchilarni savol berishga va mustaqil fikr bildirishga rag‘batlantirish;
9. Har bir mavzuni real kommunikativ vaziyat bilan bog‘lash;
10. O‘quvchilarning o‘z kommunikativ faoliyatini refleksiya qilishiga imkon yaratish tavsiya etiladi.

Shunday qilib, “diagnostika – tayyorgarlik – kommunikativ mashq – interaktiv muloqot – mustaqil kommunikatsiya – refleksiya” ketma-ketligiga asoslangan pedagogik model boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kommunikativ kompetensiyasini tizimli rivojlantirish uchun samarali metodik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Xulosa. Ko‘p tilli ta’lim muhitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish zamonaviy ta’limning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Kommunikativ kompetensiya o‘quvchining nafaqat bir nechta tilni bilishini, balki ushbu tillardan turli ijtimoiy va ta’limiy vaziyatlarda samarali foydalana olishini anglatadi.

Tadqiqot natijalari dialogik va monologik nutq mashqlari, rolli o‘yinlar, juftlik va guruhli ishlar, hikoya tuzish, kommunikativ vaziyatlarni modellashtirish hamda raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kommunikativ faolligini oshirishini ko‘rsatdi. Ko‘p tilli ta’lim muhitida samarali natijaga erishish uchun ta’lim

jarayoni o‘quvchining mavjud til tajribasiga tayangan holda tashkil etilishi, til darajasidagi individual farqlar hisobga olinishi va real muloqotga yo‘naltirilishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Council of Europe. Companion Volume to the Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Strasbourg, 2020.
2. Cummins, J. Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire. Clevedon: Multilingual Matters, 2000.
3. García, O., Wei, L. Translanguaging: Language, Bilingualism and Education. London: Palgrave Macmillan, 2014.
4. Baker, C., Wright, W. E. Foundations of Bilingual Education and Bilingualism. Bristol: Multilingual Matters, 2017.
5. Cummins, J. Bilingual Education and Content and Language Integrated Learning. International Journal of Bilingual Education and Bilingualism.
6. Chauhan, S. S., Padmavathy, R., Ergashboyevna, N. U., Mohameed, H., Arunkumar, E., Priyanka, T. P., ... & Shetty, C. (2025, November). Engineered Bacterial Bioleaching for Sustainable Metal Recovery and E-Waste Biodegradation. In 2025 International Conference on Intelligent Systems and Pioneering Innovations in Robotics and Electric Mobility (INSPIRE) (pp. 402-407). IEEE.
7. Habelalmateen, M. I., Mishra, N., Ergashboyevna, N. U., Kannan, A. S., Madhavi, V., Bhuvaneshwari, K. S., & Turdiev, I. M. (2025, November). Predictive Multi-Agent Coordination for Adaptive and Human-Aware Collaborative Assembly Robotics. In 2025 International Conference on Innovations and Emerging Technologies In AI & Communication Systems (IETACS) (pp. 1682-1688). IEEE.
8. Prathipa, R., James, L., Fallah, M. H., Saritha, G., & Ergashboyevna, N. U. (2025). Exploring the Effects of Electromagnetic Radiation on DNA at Microwave and Radio Frequencies. National Journal of Antennas and Propagation, 7(2), 293-301.
9. Nurullayeva, U. E. (2023). Hamkorlik pedagogikasi orqali tarbiya jarayoniga pedagogik yondashuvlarni takomillashtirishning pedagogik asoslari. Science and Education, 4(5), 1250-1254.